

LIBRIS

We know
books

Ellen
Mattson

**ANUL
LUNII
NEGRE**

Traducere din limba suedeză și note de
Daniela Ionescu

Casa Cărții de Știință
Cluj-Napoca, 2023

* * *
LITERATURĂ
EUROPEANĂ
CONTEMPORANĂ
 * * *

coordonată de Alexandra Blendea

Titlul original: *Den svarta mænens år*

© Ellen Mattson 2021

Published by agreement with Hedlund Agency

© Casa Cărții de Știință pentru prezenta ediție

SWEDISH
ARTSCOUNCIL

The cost of the translation was defrayed by a subsidy from the **Swedish Arts Council**, gratefully acknowledged.

Costul acestei traduceri a fost

acoperit cu ajutorul unei subvenții acordate de **Consiliul Suedez pentru Artă**, căruia îi mulțumim.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MATTSON, ELLEN

Anul lunii negre / Ellen Mattson ; trad. din lb. suedeză și note de Daniela Ionescu. - Cluj-Napoca : Casa cărții de știință, 2023

ISBN 978-606-17-2140-5

I. Ionescu, Daniela (trad. ; note)

821.113.6

Redactor&tehnoredactare: Ada Blendea

Coperta: Roxana Ardelean

Casa Cărții de Știință

B-dul Eroilor nr. 6-8, ap. 12

Cluj-Napoca, 400129

Tel: 0264-431920

E-mail: editura@casacartii.ro

Într-o noapte de iarnă, un bărbat stătea la fereastra unuia dintre blocurile vechi de lângă parc și se uita în jos, la copacii negri, la răzoarele acoperite cu crenguțe de brad și la potecile de plimbare care șerpuiau printre ele, mărginite de felinare electrice. Dacă se apropia suficient de mult de geam, putea să vadă și un pic din cer, prea încetșosat însă de lumina portocalie care venea de la șosea pentru a distinge stelele. Dar știa că sunt acolo și asta îi era de ajuns. Purta un halat de casă din flanel, pe care îl găsisese atârnat în spatele unei uși când preluase apartamentul de la o rudă vârstnică, și sorbea ceai de tei dintr-o ceașcă englezească cu motiv de vânătoare, găsită și ea în același loc. Suferea de insomnie de ceva vreme, dar nu voia să ia medicamente, știa că ceaiul își va face efectul în cele din urmă.

După ce dormise fără griji toată viața, în acea iarnă asupra lui se abătuse ceva care îl forța să se ridice din pat, sentimentul unei pierderi. Oare ce mă îngrijorează, se gândea el în fiecare noapte, deși gândul nu ducea niciodată la nimic. În fiecare seară, după ce se culca, simțea cum peste el se revarsă același torent puternic, care îl străbătea și îl îmbiba, saturându-l până în ultima fibră, până simțea că trebuie să se ridice din pat și să respire, ceva îi lipsea inexorabil, dar despre acest ceva nu știa decât că nu se va mai întoarce niciodată. Niciodată, se gândi el, și cuvântul

care aparținea nopții lovi puternic de câteva ori în ușa de la balcon, ca un vânt care se dezlănțuise afară.

Intră în bucătărie să-și umple din nou cana cu ceai și, în timp ce aștepta să fiarbă apa, auzi cum pisica, cea care se strecură uneori în blocul vechi prin cine știe ce deschizătură secretă a pivniței, zgâria la ușă. O lăsa să intre, așa cum făcuse toată iarna, deși nu-i plăceau deloc pisicile și nici alte animale, era doar o concesie făcută unui lucru necunoscut, la care nu se sinchisea să reflecteze mai îndeaproape: îi dădu o jumătate de conservă de sardele pentru că ceasul tocmai bătuse două și jumătate sau pentru că Orion dispăruse în spatele unui banc de nori de un galben murdar. Pisica mare, tărcată, lăsa întotdeauna câte puțin din mâncarea pe care el i-o servea, o mică rămășiță extravagantă, înainte de a se întinde lângă calorifer, în timp ce el se întorcea cu ceașca în camera de zi și se gândea să profite de acea clipă și să citească ceva, făcea asta în fiecare noapte, dar nu citea niciodată nimic din cauza neliniștii – dacă neliniște era cuvântul potrivit – care îi cerea să i se dedice.

În schimb, se întoarse la fereastră și se uită jos, către parcul în care globurile felinarelor începuseră parcă să plutească în spatele unei perdele de ninsoare care cădea vaporos. Pe alei nu se vedeau urme de pași, nimeni nu se plimba pe aici noaptea, rar în timpul zilei. Era un parc vechi, uitat de toți, în afara celor care locuiau în blocurile din jur. Zăpada cădea, dar era repede absorbită de pământul ud, rămăsese numai în copaci, desenându-le coroanele tot mai clar, urmări răbdător transformările de afară, care ar fi putut să-i aducă somnul în același fel în care

îl aduce numărătoarea până la o sută sau urmărirea unei mișcări lente care se repetă, dar era prea devreme, nu ajunsese încă în punctul acela.

În acea iarnă învățase să nu încerce să forțeze somnul, nici să-și strunească gândurile, dimpotrivă, trebuia să le accepte și să le gândească, oricât de dureroase erau.

Da, era adevărat, rămăsese în urmă, se lăsase înșelat de felul capricios al timpului de a face salturi neașteptate înainte, nu ținuse pasul cu ele și existau anumite lucruri – un viitor promițător, o căsnicie lungă – pe care acum n-ar mai fi apucat să le obțină. Nu-și va mai recupera niciodată posibilitățile pe care le avusese, nu avea să se mai întâlnească cu oportunitățile pe care le neglijase.

Se uită în oglindă și nu i se păru că diferența era chiar atât de mare, arăta la fel ca întotdeauna, dar înțelegea că ceilalți vedeau poate altceva și uneori bănuia ce, ceva încordat, tăios și exagerat. Bătrân, se gândi el uimit, sucindu-și capul în toate direcțiile în fața oglinzii din baie. Văzu asta pentru câteva clipe, ca pe o imagine obsesivă care apare atunci când te contempli îndelung, dar care apoi dispăru, lăsându-l din nou doar pe el, așa cum fusese întotdeauna.

Auzi din bucătărie bufnitura ușoară care însemna că pisica se încălzise destul, iar acum voia să se întoarcă la viața ei incertă și greu de definit, de prin curți interioare și șoproane, o auzi lovind cu laba în ușă, fără alte zgomote, n-o auzise niciodată mieunând sau torcând. Era un motan mare și destul de urât, cu urechi crestate, care, de cele mai multe ori, îl ignora, dar care începea nerăbdător să zgârie la ușă dacă nu i se deschidea suficient de repede. Îl văzu

dispărând din nou în întunericul din casa scărilor. Se făcuse aproape trei, era ora cea mai dezagreabilă, se duse la bibliotecă și, de data asta, scoase câteva volume, dar îi era imposibil să se așeze și să citească. Nu era totuși o tragedie, oricum își amintea încă ce scria în cărțile acelea; tot ce citise și recitise de atâtea ori se afla în mintea lui și se amesteca cu ce spunea sau făcea în timpul zilei, dar noaptea trebuie să-ți spui propriile povești. Se gândi că asta era scopul, dacă exista vreun scop, dar cine să-l fi gândit, se întreba el acum, să-mi fi gândit eu propria insomnie, provocându-mi-o în felul asta? Aceea era ora din noapte când începea să vorbească tare cu el însuși, pentru că o istorie trebuie povestită și trebuie, de asemenea, să fie cineva care s-o asculte. A fost odată un bărbat – începea povestea lui, întotdeauna la fel – un bărbat care stătea la fereastră într-o noapte de iarnă.

De fapt, nu-i plăcuseră niciodată genul de povești care puteau fi formulate în felul acesta simplist, despre vieți care puteau fi rezumate. Când încerca să și-o rezume pe a sa, nu făcea asta decât pentru că momentul o cerea. Într-un fel, ajunsese la o răscruce, ca într-un basm, stătea acolo ca un caraghios, cu bocceluța pe umăr, încercând să silabisească textele de pe indicatoare. S-ar fi putut da bătut, să facă din noapte zi și din zi noapte, să aprindă lampa și să se apuce de lucru, pentru că ziua putea dormi fără probleme, putea adormi oriunde, în fotoliul său sau cu fruntea pe masa de lucru, dar nu voia să renunțe la normalitate, trebuia să rămână în întuneric și să aștepte somnul. Deodată simți că ar fi dorit ca pisica să nu dispară întotdeauna atât de repede, se gândi pentru prima dată la

ea ca la cineva, cineva care tocmai fusese în apartament, împreună cu el, și care avea anumite aptitudini, să dea din urechi când el îi deschidea conserva, să se tolănească cu spatele lipit de calorifer și să zgârie ușor aerul când visa. Se mută în bucătărie, de unde putea vedea în curtea blocului, dar era prea întuneric să poată vedea dacă pisica era acolo. O luă de la capăt, a fost odată un bărbat care stătea la fereastră, dar nu putu să-și continue povestea, nu știa despre ce era vorba în ea.

Cu câteva luni mai devreme, stătea în camera sa de lucru și pregătea o prelegere, când una dintre studentele lui intrase și îl acuzase de înșelătorie. I se păruse atât de ciudat că cineva spunea asta, încât începuse să râdă, lucru care se dovedi a fi fost o greșeală, în plus fusese o impolitețe față de tânăra care stătea în fața lui și întruchipa ceea ce tocmai scrisese pe hârtie în legătură cu preromantismul: afirmarea dreptului sentimentului în fața autorităților învechite și rigide.

N-ai voie să râzi, spusese ea, și asta fusese, de asemenea, o formulare ciudată, dar de data asta era prea mult, tu ai scris asta la examen, spuse el punând creionul pe masă, eu n-am făcut decât să corectez. Nu cred că ai citit cu atenție ce am scris, spuse ea, trebuie să fi corectat după un șablon. Nu poți să corectezi răspunsuri eseistice după un șablon. Trebuie să-l putem numi șablon atunci când nu ai voie să răspunzi decât într-un singur fel, nu?

Poți să răspunzi cum vrei, dar trebuie să-ți poți justifica răspunsul. Dar nu avem voie să confundăm părțile de vorbire la un examen scris de gramatică. E o chestiune de definiție, spuse ea. Părțile de vorbire sunt definite destul de

clar. Da, asta e părerea ta. Am vorbit cu o mulțime de oameni și toți spun același lucru, că tu nu ascuți niciodată de nimeni, doar de tine însuși.

La acel moment el emisese un fel de sunet, iar ea părăsi camera atât de precipitat, încât se împiedică de prag. La o ședință cu conducerea facultății i s-a dat posibilitatea de a se apăra în fața acuzațiilor de a o fi amenințat, dar el a refuzat, n-o amenințase pe fata aceea, dar se simțise tentat s-o facă, cheful de a o pălmui fusese atât de evident, încât obrazul ei drept se făcuse roșu ca para focului. Era, într-un fel, vinovat. Dacă nu i se permitea să vină cu argumente împotriva opiniilor ei privind calificativul primit, nu avea rost să mai facă ceva, într-un acces de intransigență explică doar că nu are de gând să o treacă examenul.

Mai târziu, în timp ce stătea de vorbă cu decana facultății, a declarat că îi era indiferent, că oricum s-a săturat să predea. O suspendare temporară l-ar fi ajutat să-și înfăptuiască o serie de planuri, pe care nu voia să i le dezvăluie, deși erau vechi prieteni.

Nu e bine să te închizi în tine în felul ăsta, a spus decana.

Sunt sătul de studenți. Mi-am pierdut speranțele în ce-i privește.

Dar nu ai voie să faci asta, spuse ea, care era cu zece ani mai mare, dar zeloasă într-un fel de care el nu fusese niciodată în stare.

Dar nu te supăra, spuse el, sunt de-a dreptul idioți. Goethe scrie prea nemodern și sfânta Birgitta dă dovadă de neghiobie atunci când crede că Dumnezeu i se adresează! Mi-am pierdut orice speranță în ce-i privește, pur și simplu.

Regret să aud asta, spuse decana, ca și cum ar fi vorbit despre o boală, dar lui toată această întâmplare nu i se

părase prea gravă. Dacă i-ar fi dat mai multă atenție, poate că l-ar fi lezat într-un fel, dar el nu făcuse decât s-o ignore, s-o lase să se risipească. Ceea ce păstrase era amintirea unei mici dispute despre o problemă didactică. Cu câteva săptămâni mai târziu, totul intrase pe alt făgaș, retribuția lui se redistribuise celorlalți colegi și cursurile lui de literatură, care fuseseră mai mult sau mai puțin ca niște pauze muzicale între blocurile de subiecte cu adevărat importante, fuseseră anulate, suspendarea se transformă pe nesimțite în concediu pentru studii și dezvoltare profesională. Era, se gândea el adesea, uitat și, prin asta, în siguranță.

A fost odată un bărbat, începu el pentru a treia oară, un bărbat care nu putea să doarmă și care stătea treaz în nopțile de iarnă. Cerul, atât cât putea să-l vadă de la fereastra sa, era acoperit de nori, dar el știa că Orion era acolo și își revărsa lumina deasupra casei, cu stelele lui strălucitoare, Rigel și Bellatrix. Era un bărbat căruia îi plăceau stelele, plimbările lungi, *Winterreise* a lui Schubert, tragediile antice, bicicleta sa sport italiană, colecția de animale de porțelan pe care i-o lăsaseră rudele în apartament, și continua cu lista, enumerând numai pentru sine. În ultimele zile înainte de accident începuse să-i ia tot mai mult timp să ajungă la momentul când îndrăzneala să meargă la culcare, nu-i era teamă de adormire, ci de trezire, pentru că atunci când se trezea, în orele dinaintea zorilor, sentimentul de declin era cel mai puternic. În clipele acelea de liniște deplină dinaintea primului zgomot de trafic, auzea – venit din creierul său sau din spațiu – sunetul unei pustietăți fremătătoare.

Dar acum, noaptea aproape trecuse. În timp ce sorbea ultimele picături din ceașcă, începu să audă izbiturile capacelor de la cutiile poștale și zgomotul unei mașini care se urca pe trotuar, cineva din bloc avea să deschidă în curând un robinet sau să scoată un câine la prima plimbare a zilei, zgomotele se înmulțeau, dar nu-l deranjau, erau semnale ciocănite în peretele gros care îi spuneau să reziste, pentru că ajutorul era pe drum. Întră în dormitor și se întinse încet în pat, se înveli cu plapuma numai pe jumătate, să exorcizeze forțele răului și să dovedească că nu lua nimic ca de la sine înțeles, dar somnul se instalase deja și el uită de teama atacurilor de panică, care veneau fără să știe de ce, nu trebuia să se gândească la ele, la valul de fierbințeală care i se rostogolea în corp, dar nici măcar atunci când simți gândul prin preajmă, nu se întâmplă nimic periculos, era ca și cum în fiecare noapte, la acea oră, se iveră într-o altă lume, o lume în care putea dormi.

Ciudat era că nu visa niciodată ceva neplăcut. Din viața somnului său nu rămânea decât cu o amintire vagă: că se aflase în altă parte și că acolo se petrecuse ceva. Când se trezi, în jur de ora opt, mai rămase un timp în vis, deoarece lumina zorilor de iarnă îi dădea o nesiguranță asupra locului în care se afla, dacă era noapte sau dimineață, fereastra dormitorului era un patruleter de întuneric palid, care se transforma în toate lucrurile posibile, în timp ce el se trezea și adormea din nou: o pictură cu motiv marin care atârna pe un perete din Muzeul Orașului, o scenă pe care se juca ceva, cu niște figuri mici și tăcute, în cele din urmă o ușă de balcon întredeschisă către ceva care părea să fie o dimineață de

vară la țară. Prin deschizătură vedea iarba și ciocane de crochet, o masă de grădină din lemn, ceva roșu care strălucea la soare. O aripă de lumină se întinse încet pe podea când ușa se mișcă și scârțâi din balamale, deodată știi că i-ar fi fost imposibil să iasă în grădină, deși ușa era deschisă, ceea ce îl trezi într-un fel atât de definitiv, încât se simți în stare să se ridice din pat. Dimineața de vară dispăruse, la fel și cheful lui de a se năpusti afară, în ea. Halatul de casă împrăștie un miros de stătut când îl flutură să-l îmbrace și se hotărî să-și dedice ziua spălăturii de rufe, micilor probleme nerezolvate, curățeniei, ca întotdeauna dimineața, se umplu de speranță, ca și cum viața i-ar fi devenit automat o parte a tuturor celorlalte vieți trăite acolo, afară, vizibile de la fereastră sa. Femeia cea frumoasă care locuia de cealaltă parte a parcului mergea pe stradă cu un buchet de lalele galbene, care se ițea dintr-o sacoșă, poștașul trecu pe lângă ea pe bicicleta lui de un galben strălucitor, totul se petrecea și, în timp ce pregătea micul dejun, îngână versurile din vechea melodie: *Sunt un poștaș rural, merg prin zăpadă și gheață* și continua cu *Soarele tău limpede răsare din nou, soarele galben, galben*, cântatul era un protest împotriva a tot ce noaptea lăsase în urmă și cu care simțea că își încheiase conturile, trecuse, în veghea lui insomniacă, prin atâtea nopți de iarnă, dăduse dovadă de o remarcabilă răbdare. „A trecut”, se hotărî el. „Orice-ar fi fost, a trecut.”

Se simți amețit de gând, o buimăceală ușoară, ca și cum sângele ar fi început să-i alerge mai repede prin tot corpul, avea chiar o senzație de greață și se grăbi să-și prăjească pâinea pentru a preîntâmpina o eventuală cădere

de glicemie. În timp ce mănca, scrisese o listă cu tot ce trebuia cumpărat, detergent de rufe, portocale, mâncare pentru pisică, de ce să nu cumpere mâncare pentru pisici în loc să-i dea sardele, să cumpere mâncare pentru pisici n-ar fi fost un legământ de statornicie. Se gândi să treacă pe la farmacie și să cumpere ceva calmant, pe la magazinul de articole sportive, să se uite la o pereche de pantofi noi, pe la papetărie, pentru un pix frumos, un caiet de însemnări și trei caiete studentești neliniate pentru noul său proiect pe care intenționa să-l înceapă în curând, pe la florărie să-și cumpere o hortensie albastră, continuă să scrie pentru a păstra ritmul, încă nu remarcă vreo fisură, nimic altceva în afara greții ușoare care poate avea mai degrabă de-a face cu tensiunea arterială. Se simți nevoit să-și pună ochelarii de vedere chiar și pentru acea îndeletnicire neînsemnată și asta era ceva nou, ceva care nu putea fi pus pe seama întunericului de iarnă. Ce s-a întâmplat cu ochii mei, se gândi el și se întoarse către fereastră să vadă dacă nu cumva apăruseră nori neobișnuit de întunecați.

Adăugă pe listă o vizită la optician și apăsă clapa radioului, i se păru dintr-o dată nefiresc să stai singur și să cânti. Cu ce să mă îmbrac astăzi, se gândi el în timp ce auzi corespondența aruncată prin fanta poștală din ușă căzând pe covorul din hol cu un foșnet puternic, deși nu erau decât două plicuri și o broșură de reclamă, un foșnet aproape asurzitor. Întoarse foaia cu lista de cumpărături și făcu un plan de acțiune, în ce ordine avea să facă totul, apoi desenă o schiță a drumului pe care îl va apuca între toate aceste stații și, când uni toate aceste puncte printr-o linie, pe foaie apăru o stea, cea mai frumoasă dintre toate, Betelgeuse. Ce minunat va fi, se gândi el, să te eliberezi.

Era ca și cum și-ar fi petrecut toată iarna în casă, iar acum venise timpul să iasă pentru prima oară. Își căută rucsacul și puse în el un măr, vesta matlasată pe care o putea împături strâns, alte lucruri pe care le lua pentru siguranță, pentru că nu știa cât va lipsi și de ce ar fi putut avea nevoie. Orașul nu era mare, dar împrăștiat și cu terenul accidentat. Se opri din împachetat să-și consulte agenda și să verifice dacă nu avea ceva notat acolo, dar programul îi era liber. Ceva aproape ceremonios odihnea deasupra acelei zile pure și libere, care marca sfârșitul anotimpului întunecat și al tuturor lucrurilor care îl chinuseră, cuvântul „chinuise” era primul care îi venise în minte, dar se răzgândi, era prea brutal, trebuia să restituie nopții toate cuvintele care îi aparțineau. Încă nu-și dădea seama ce îl bântuise în acele săptămâni de iarnă, doar că acum îl părăsise, iar spațiul gol lăsat în urmă îl binedispunea. Simțea în corp o asemenea ușurătate, încât fu cât pe-acți să se împiedice și să cadă pe scară.

Dar, când ajunsese în stradă, constată că se înșelase în privința zilei, poate că femeia cu lalele îl derutase, pentru că era mult mai frig decât crezuse când o văzuse trecând cu buchetul ei galben, mai umed, încă toi de iarnă. Trebui să se oprească și să se țină de un burlan să nu alunece pe trotuarul plin de gheață și acolo, în umbra unui perete orientat către nord, văzu cum toți copacii din parc își scuturau decorațiunile de zăpadă și se transformau în niște forme moarte și întunecate, cum ferestrele caselor din jur se înnegreau, de parcă toate erau acoperite și oarbe. Totul se retrăgea, se replia, se închidea înaintea lui, până rămase singur, ținându-se de tabla rece ca gheața a burlanului și înțelese că greșise și că ziua nu era cea pe care și-o imaginase și sperase, ci o alta.

Totul s-a întâmplat pe la unu, când bărbatul, pe nume David Svarthed, ieșind din cafenea în care mâncase de prânz, a alunecat pe gheață. Sau ceva asemănător. Chiar atunci nu era nimeni pe străduța îngustă și nimeni nu văzuse ce se întâmplase, în afară de doi adolescenți care au ajuns acolo imediat după aceea, când el era deja căzut pe trotuar, cu lucrurile împrăștiate în jurul său. Unul dintre ei, fata, fugi în cafenea să sune după salvare, în timp ce băiatul rămase lângă David, încercând să-l facă să vorbească, dar chiar în clipa aceea el nu voia să spună nimic, doar să stea acolo culcat și să privească ninsoarea care venea către el din înaltul cerului într-un fel cât se poate de interesant, ca țintit doar înspre pupilele sale. Descoperise că rucsacul era deschis – asta se întâmplase! – și, în timp ce încerca să tragă fermoarul care se blocase în ceva, pășise pe trotuarul îngust și alunecase pe tălpile tocite ale bocancilor, căzând în față, totuși nu bocancii fuseseră de vină, pentru că, chiar în clipa aceea, simțise cum ceva se întâmplă în capul său, ceva cedase și se deschisese, iar el căzuse prin acea deschidere, trecând mai departe, printr-o alta, urmând câmpuri întunecate și câmpuri luminoase, până aterizase, nu dureros, dar cu un sentiment de irevocabilitate. Asta nu mai putuse fi anulat. Nu-și fracturase niciun os și nu credea că se lovise la cap, poate căciula groasă de blană îi protejase ceafa și probabil că

s-ar fi putut ridica dacă ar fi vrut, dar nu voia, voia să rămână acolo unde se afla și să privească fulgii multicolori de zăpadă care cădeau peste el cu sens și însemnătate, cu mesaj și explicații.

La spital, rămase închis în visul său de zăpadă și îi fu greu să le răspundă doctorilor, care îl întrebau dacă avea dureri de cap, țiuțuri în urechi, dacă a mai pățit asta și altă dată, dacă lua medicamente. În cele din urmă fu nevoit să spună că obișnuia să bea ceai de mușețel împotriva insomniei și asta îl trezi din amorțeala plăcută, făcându-l din nou să simtă totul în jurul lui, lucru care îl irită. În primul rând, suferea din cauza aripilor mari și negre care băteau dinspre stânga, văd puțin ciudat, recunosc el încercând să alunge păsările, sau dacă nu era mai degrabă un banc de pești care înota spasmodic în câmpul său vizual.

Rămase câteva ore pe coridor, culcat într-un pat de transport cu roțile, înainte de a fi dus în prima cameră de consultație. În timp ce corpul îi era mutat dintr-o parte într-alta, era introdus în tunele sau supus unor fascicule puternice de lumină, el rămase indiferent, călătorind în tot acest timp într-un spațiu de imagini frumoase, în care totul era familiar și plăcut, chiar dacă confuz geografic. Golful marin nu se aflase lângă strada cu jaluzele în dungi sau lângă grădina italiană pe care o văzuse într-o carte, totuși înțelegea cum se leagă totul. Nu, nu ustură, spuse el când doctorul îi umplu ochiul cu anesteziac.

Mai târziu, senzația de sens avea să dispară, dispăru de fapt de îndată ce ajunsese în salonul în care trebuia să rămână peste noapte pentru observație. Mișcărilor enervante din stânga câmpului vizual nu dispăruseră, deși acum se încălzise